

Bogdan-Florin POPOVICI

PAUL BINDER ȘI GEOGRAFIA ISTORICĂ A ȚĂRII BÂRSEI

PAUL BINDER ET LA GÉOGRAPHIE HISTORIQUE DU PAYS DE BARSÀ

Résumé: L'auteur essaie de présenter sommairement les contributions de Paul Binder à la connaissance de la géographie historique du Pays de Barsa. L'exposé est structuré en plusieurs sections: localisation géographique des faits, des lieux et des évènements historiques; reconstitution historique de certains faits géographiques: toponymie historique; hasards naturels. On constate que le temps passé depuis leur parution n'a pas effacé leur actualité, par contre l'a validée.

În septembrie 2011 s-a desfășurat la Brașov o conferință, prilejuită de aniversarea a 800 de ani de la colonizarea cavalerilor teutoni în Țara Bârsei. Cu această ocazie, cunoscutul cercetător sibian Paul Niedermaier și-a început prezentarea menționând contribuția lui Paul Binder la geografia istorică a Țării Bârsei. Ni s-a părut elocvent faptul că, la 16 ani de la dispariția cercetătorului brașovean, un membru al Academiei Române îl consideră predecesor, îl consideră reper, îi consideră opera obligatoriu de menționat. A fost dovada că timpul nu doar că nu a șters, ci dimpotrivă, a validat o operă științifică și un remarcabil efort de cunoaștere a geografiei istorice a Țării Bârsei.

Vom încerca în paginile care urmează să punctăm câteva din zonele abordate de Paul Binder în geografia istorică a Țării Bârsei. Am dori însă dintru început să remarcăm o caracteristică de bază ce pare a reflecta eforturile de cercetare ale lui Paul Binder: curiozitatea, o curiozitate nesfârșită de a găsi și pune pe hartă faptele istorice; o curiozitate teribilă de a citi geografia așa cum era ea odinioară; în fine, o curiozitate neoprită de a înțelege cum geografia și istoria, cum oamenii și mediul au intrat în relație și modul în care s-a scris istoria, nu doar de către oameni, ci și prin influența spațiului și mediului în care au trăit. Toate acestea fac din studiile lui Paul Binder, de multe ori, o colecție aproape exotică de geografie istorică sau de istorie geografică, în funcție de preferințele cititorului...

*

Ne vom opri, pentru început, la eforturile de localizare geografică a unor fapte, locuri sau evenimente istorice din Țara Bârsei. Astfel, unul dintre cele mai documentate articole este cel referitor la cetatea Cruceburg. Un articol dens, utilizând o bogată bibliografie, care încearcă să identifice în teren poziția cetății Cruceburg a cavalerilor teutoni. Studiul a fost adeseori contestat, pe motiv că cercetările arheologice infirmă echivalarea „făcută” de Binder între cetatea Tabla Buții și Cetatea Cruceburg. În realitate, în majoritatea cazurilor, textul original nu a fost citit corect, deoarece Paul Binder precizează:

O localizare precisă și definitivă se poate face numai după efectuarea de cercetări arheologice la ruinele din această regiune. Ceea ce putem afirma însă de pe acum este că cetatea Cruceburg s-a construit în zona muntoasă a trecătorii Tabla Buții.

De asemenea, contestatarii cercetătorului brașovean au ignorat în permanență elementele demonstrației. Iată de ce considerăm că studiul nu doar că are încă valabilitate științifică, dar că ascunde încă o serie de aspecte ce necesită aprofundare prin studii specifice.

Într-un alt articol, Paul Binder abordează problema localizării unei eventuale reședințe feudale la Brașov, unde s-ar fi încheiat și tratatul între Mircea cel Bătrân și regele Sigismund de Luxemburg. Presupuneri avansate, bazate pe o vastă documentație, au fost însă contestate uneori de alți cercetători.

Într-un articol din 1974, Paul Binder încearcă reconstituirea itinerariului transilvan al lui Vlad Țepeș. Pe lângă identificările din Sibiu și zona Amlășului, articolul încearcă reconstituirea luptelor din Țara Bârsei cu armata condusă de domnitorul muntean, precum și asediul Brașovului și locul pedepsirii prizonierilor sași.

Un alt studiu, apărut în 1989, încearcă reconstituirea locului bătăliei de la Zărnești din 1690, dintre curuții lui Tököli și armata austriacă condusă de generalul Heissler. Pe baza unor documente din arhiva Bisericii Negre, Paul Binder identifică traseul-supriză al curuților, peste culmea Măgurii, din zona Branului, în ciuda tradiției istoriografice care îl plasa fie prin șaua Crăpăturii, fie pe culmea Tămașului. Acest articol a fost contestat vehement și neelegant de către cercetătorul bucureștean Constantin Rezachivici, în cartea sa dedicată bătăliei de la Zărnești. Cercetările noastre ulterioare însă, bazate pe noi surse din arhivele vieneze, au venit să sprijine o dată în plus corectitudinea reconstituirii lui Paul Binder, demontând argumentarea cercetătorului bucureștean.

Un studiu, despre care nu avem informații dacă a fost publicat, dar păstrat ca manuscris la arhivele brașovene, abordează itinerariul în zona Brașovului al generalului József Bem, comandantul armatei revoluționare maghiare, în martie 1849.

O altă zonă de mare interes pentru Paul Binder a fost cea a reconstituirii istorice a unor fapte geografice. Astfel, într-un articol din 1969, Paul Binder se ocupă de identificarea drumurilor și plaiurilor din Țara Bârsei. Articolul, devenit referință obligatorie pentru orice cercetător al căilor de comunicații transcarpatice, analizează sistematic și documentat drumurile principale ale Țării Bârsei și plaiurile peste munți. La fel ca și alte articole ale lui Binder, bogăția documentației și modul de abordare a subiectului nu fac decât să incite la adâncirea problematicei pentru clarificarea multelor aspecte relevate de autor. Este de remarcat și munca laborioasă de realizare a acestui studiu, care poate fi urmărită în baza manuscrisului existent la Arhivele Naționale din Brașov.

Tot în manuscris – și nu avem cunoștință dacă s-au publicat – există încă două studii, unul despre Băile și scăldătorile vechiului Brașov, iar cel de-al doilea, despre geneza și evoluția tipului de așezare *Stupini* din Țara Bârsei. Primul studiu reprezintă o incitantă reconstituire a vieții cotidiene din Brașov, din secolul al XV-lea până în secolul al XX-lea, relativ la băi publice și locuri de agrement. Studiul despre *Stupini* reprezintă o abordare istorică a apariției și dezvoltării unor zone economice de creștere a albinelor, devenite ulterior habitate permanente și apoi așezări de sine stătătoare, în Țara Bârsei.

Un alt domeniu abordat de Paul Binder relativ la geografia istorică a Țării Bârsei este cel al toponimiei istorice. În unul din primele articole, publicat în 1964, Paul Binder abordează problema numelui Brașov. Articolul lansează ipoteze îndrăznețe despre originea numelui localității, precum și despre vechea toponimie a Țării Bârsei. Un alt articol reia preocuparea pentru numele orașului, făcând o analiză de context a primei

mențiuni documentare a Brașovului (Corona) și dezvoltând teza mănăstirii premonstratense din oraș. În 1970, Binder publică *Note de toponimie*, un articol care cuprinde, dar nu se limitează la Țara Bârsei, axat pe etimologii multilingve.

Într-o altă serie de articole va analiza însă mai aplecat problema denumirilor geografice din perspectivă documentar-istorică. Astfel, într-un articol de excepție despre toponimia din zona Branului, Binder reușește o fericită îmbinare a unei documentări ce coboară adânc în timp (secolul al XVI-lea) cu o identificare actuală pe teren. Este prima folosire extensivă a unui registru de impozite de la 1657, de importanță deosebită pentru istoria satelor brănene. La fel, articolul despre *Oronime derivate din antroponime în munții Brașovului* reprezintă un studiu documentat, care încearcă să explice o serie de nume de munți din Țara Bârsei prin derivarea lor din antroponime. Permanenta susținere documentară a demonstrației face extrem de probabile reconstituirile făcute. În fine, menționăm și studiul despre toponimia, în special cea de origine maghiară, de pe hotarul comunei Crizbav.

Unul din domeniile în care Paul Binder s-a implicat și a avut contribuții importante în geografia istorică a Țării Bârsei, dar și a Transilvaniei, este cel al hazardurilor naturale. După trei studii excepționale despre ciurma din Transilvania (și Țara Bârsei), cu o solidă bază documentară, Paul Binder va realiza, împreună cu Paul Cernovodeanu, un studiu generic, de clară inspirație occidentală, despre clima secolelor trecute în spațiul românesc. Colaborarea, care a lăsat în memoria cercetătorului bucureștean un profund respect față de erudiția și seriozitatea activității lui Paul Binder, se va continua cu excepționala lucrare *Cavalerii apocalipsului*. Lucrarea, scrisă în cheia *Școlii Analelor* franceze, prezintă o serie întreagă de hazarduri naturale, care au afectat, de cele mai multe ori dramatic, istoria comunităților din Țara Bârsei și, în general, de pe actualul teritoriu al României. Prin problematică, documentare și mod de prezentare, această lucrare rămâne unică, după știința noastră, în literatura de specialitate din România.

*

Nu l-am cunoscut personal pe Paul Binder, ci doar din scrieri și din amintirile celor care l-au cunoscut. Sunt însă absolut convins că dispariția sa a fost o pierdere majoră pentru cercetarea academică din România, căci zestrea de informații scrisă și transmisă este cu certitudine mult mai mică decât ideile, viziunea și cunoștințele pe care le poseda. Sunt sigur că toate acestea indicau noi direcții de cercetare, noi „pete albe” istorico-geografice, pe care astăzi, din grabă sau superficialitate, mulți dintre noi le ignorăm. Contestat sau nu cu privire la unele din studiile sale, sunt de netăgăduit marea intuiție și marea dorință a lui Paul Binder de a lega cele două discipline, geografia și istoria, pentru a o înțelege pe prima și a o scrie pe cea de-a doua. Pe de altă parte, nu pot decât să privesc cu nostalgie și să îmi închipui cum arăta mediul cercetării istorice a Brașovului în anii 1970: Bako Géza, Paul Binder, Arnold Huttman, Gernot Nussbächer, Maja Philippi, Florin Salvan...